

*Добринчук О. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри німецької мови**Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БУЛІНГУ В РОМАНІ САШІ СТАНІШЕЧА «ВОВК»

Анотація. У статті розглянуто художню репрезентацію феномену булінгу в сучасній німецькомовній дитячій та підлітковій літературі на прикладі роману «Вовк» Саші Станішеча (Saša Stanišić «Wolf»). Роман «Вовк» Саші Станішеча розглянуто як зразок проблемно-орієнтованої дитячої літератури, здатної впливати на світогляд дитини та слугувати інструментом профілактики булінгу. У центрі дослідження – аналіз структурних ролей булінгу в межах художнього нарративу та трансформація образу головного героя Кемі, який проходить шлях від пасивного спостерігача до захисника жертви булінгу. Звертається увага на особливості побудови характерів, мотивацію персонажів та вплив художнього образу Вовка як символу внутрішнього страху й моральної трансформації головного героя. Крім того, проаналізовано взаємозв'язок між образами та моральними дилемами, які постають у ситуаціях насильства, досліджено динаміку розвитку персонажів.

Особливу увагу приділено символічному виміру тексту: образ Вовка постає як візуалізація внутрішньої боротьби героя, його сумнівів, страхів і моральних зрушень. Через призму цього образу читач отримує доступ до глибинних психологічних процесів, які супроводжують дитину в умовах психологічного тиску. У фіналі твору Вовк трансформується з загрози на захисника, що символізує прийняття, подолання страху та солідарність.

Роман «Вовк» Саші Станішеча демонструє потенціал сучасної дитячої літератури як виховного ресурсу, який не лише інформує про проблему, а й формує ціннісні установки, розвиває здатність до саморефлексії, аналізу поведінки та розуміння морального вибору. Така література є важливою ланкою в освітньому процесі, що сприяє соціальному становленню особистості. На прикладі проаналізованого твору доведено, що література, зокрема дитяча та підліткова, відіграє важливу роль у формуванні морально-етичних орієнтирів, допомагає усвідомити й осмислити складні життєві ситуації через призму художнього досвіду.

Ключові слова: булінг, структура булінгу, роль, пасивний спостерігач, сучасна німецькомовна література, дитячий роман, символ, морально-етичні орієнтири.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема булінгу набула особливої актуальності, охоплюючи всі сфери життя дитини – від школи до цифрового простору. Цей соціально-психологічний феномен залишає глибокий слід в особистісному розвитку дитини, формуванні її світогляду та взаємин із оточенням. У цьому контексті література, особливо твори для дітей і підлітків, стає важливим майданчиком для осмислення й художнього переосмислення цього явища. Дослідження теми булінгу на прикладі художніх творів, на нашу думку, є надзвичайно важливим. Адже такі книги здатні не лише впливати на психо-емоційний стан людини, а й спри-

яти виявленню конфліктної ситуації та запобігати її негативним наслідкам. Це надає можливість ефективніше впливати на заміну вже сформованих неправильних моделей поведінки усіх учасників булінгу, у тому числі й пасивних спостерігачів. Тема булінгу все частіше стає центральною у творах сучасних зарубіжних авторів, у тому числі й німецькомовних (Р. Дж. Паласіо «Диво», Е. Морено «Незримий», Л. М. Гант «Риба на дереві», К. Нестлінгер «Обзивають мене Мураходом» та інші). На жаль, багато німецькомовних творів не перекладені українською мовою, хоча, на нашу думку, мають великий потенціал, наприклад, Kirsten Boie «Nicht Chicago, nicht hier!», Stefanie Höfler «Tanz der Tiefseequalle», Astrid Frank «Unsichtbare Wunden», Saša Stanišić «Wolf». Одним із яскравих прикладів художньої рефлексії явища булінгу є роман «Вовк» сучасного німецького автора боснійського походження Саші Станішеча, який отримав Німецьку молодіжну літературну премію (нім. Der Deutsche Jugendliteraturpreis) у номінації за найкращу дитячу книгу у 2024 році. На відміну від більшості творів про булінг, в яких основними героями є жертви булінгу або їх кривдники, у романі «Вовк» головний герой Кемі проходить шлях від ролі пасивного спостерігача і співучасника мовчазної байдужості до захисника жертви булінгу Йорга. Символічний персонаж – вовк – спонукає Кемі до протидії жорстокості, виявленню власних страхів, усвідомлення своєї позиції та ролі у ситуаціях булінгу, а також підштовхує героя до перших кроків на шляху до дружи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми булінгу у школі як соціально-психологічного явища займалися такі зарубіжні вчені, як Д. Ольвеус [1], Г. Каспер, І. Гайнцельманн-Арнольд [2], М. Шефер, Г. Леч [3] та інші. Так, Дан Ольвеус, шведський психолог, є основоположником дослідження булінгу серед школярів, який перший здійснив науковий аналіз цього соціально-психологічного явища. Г. Каспер та І. Гайнцельманн-Арнольд, експерти у галузі дослідження булінгу, розробили опитувальник шкільного булінгу (Smob), який виявляє булінг у всіх його проявах і сприяє усуненню його причин. М. Шефер та Г. Леч досліджували основні ролі у ситуації булінгу, мотиви для його прояву, можливі методи запобігання та способи розв'язання цієї проблеми у школі.

Вітчизняні науковці, зокрема Н. М. Загалик, Г. М. Войцеховська, О. В. Шувар [4], В. Богдан [5], також неодноразово зверталися до цієї теми та проводили власні емпіричні дослідження, результати яких засвідчують, що булінг набирає обертів, а психологічний терор більш поширений ніж фізичний. Дослідження, проведене МОН України у листопаді 2023 – січні 2024 року серед учнів 5–9 класів, показало, що 51,3% опитаних учнів зазначили, що коли-небудь стикалися з булінгом [6].

Що стосується вивчення теми булінгу на прикладах художніх творів, зокрема німецькомовних, то зазначимо, що у вітчизняному науковому просторі бракує таких напрацювань, що й зумовлює наш інтерес до цієї проблеми. Натомість у зарубіжному науковому просторі існує низка ґрунтовних досліджень у цьому напрямі. Так, наприклад, Г. Дауберт [7] та К. Давідовскі [8] присвячують свої наукові доробки дослідженню теми насильства у школі на прикладі роману Kirsten Boie «Nicht Chicago. Nicht hier!» (1999), а С. Гендрик досліджує тему кібербулінгу на прикладі таких художніх творів німецьких авторів як Florian Buschendorff «Geil, das peinliche Foto stellen wir online!» (2010), Agnes Hammer «Ich blogg dich weg!» (2013), Jessica Gehres «Euer Hass hat kein Gesicht: Mein Leben im Schatten des Cyber-Mobbing» (2015) [9]. Я. Мікота у своїй статті «Насильство у дитячій та підлітковій літературі» здійснює огляд і аналізу художніх творів, у яких висвітлені різні форми булінгу [10]. Роман «Вовк» Саші Станішеча викликав зацікавлення серед літературних критиків (Georg Patzer [11], Eicks Frederik [12], Andrea Wanner [13]) та педагогів, які одночасно підкреслюють його значний потенціал як дидактичного інструмента, здатного сприяти формуванню морально-етичних цінностей у школярів, а також бути актуальним для читачкої аудиторії різного віку.

Мета статті – дослідити художню репрезентацію феномену булінгу у романі «Вовк» Саші Станішеча крізь призму характерів героїв, їх ролей у структурі булінгу та символіки твору, з метою виявлення виховного потенціалу дитячої та підліткової літератури у протидії насильству й формуванні морально-етичних орієнтирів молодого читача.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що дитяча література відіграє важливу роль у процесі формування культурного та соціального становлення дитини як особистості. Вона покликана сприяти розвитку не лише читачкої культури, а й формуванню ціннісних орієнтирів юного читача. Я. Мікота зазначає, що «дитячі романи зосереджуються на повсякденному житті дітей-протагоністів та їхньому світі: варіюються не лише образ дитинства, мотиви, теми, способи зображення, але й функції дитячого роману» [14, С. 153]. З одного боку, дитячий роман розповідає про внутрішній світ дитини, її мрії, радощі, хвилювання або страхи, і покликаний допомогти їй зрозуміти його, знайти в ньому свій шлях, зрозуміти себе та інших, а також навчитися співпереживати; з іншого боку, його можна читати для розваги, а також для отримання літературно-естетичної насолоди. У сучасному дитячому романі автори все частіше звертаються до складних соціальних та психологічних тем, таких як смерть, хвороби, сімейні конфлікти, насилля, зокрема й булінг, війна тощо. Дитячі романи, які розкривають названі теми, можна віднести до категорії проблемно-орієнтованої дитячої та підліткової літератури. На думку К. Ганзеля, «у проблемно-орієнтованих дитячих романах зображуються стосунки, засновані на рівності. Відповідно, у таких романах з'являються дитячі персонажі, які є незалежними та цілеспрямованими, і захищають свої права, а також тих, хто страждає в певних умовах, зображених у романі. В обох випадках основна мета таких текстів – продемонструвати дитині-читачеві критичний погляд на суспільство, дати можливість зазирнути за лаштунки, зробити соціальні механізми прозорими, щоб просвітити її і таким чином сприяти її дорослішанню» [15, С. 111-112]. На перший погляд, ці твори можуть не відповідати традиційним уявленням про дитячі романи, оскільки

порушують теми, які зазвичай асоціюються з дорослою літературою, і, як справедливо зауважує науковиця Я. Мікота, «авторам цих книжок не завжди вдається захопити світ молодих людей, інколи розв'язка видається надто банальною» [10]. Тим не менше, існують і такі дитячі романи, автори яких пропонують у доступній для дитини формі цікаві теми для роздумів та дискусій, залишаючи простір для інтерпретації та діалогу. Одним із прикладів такого художнього осмислення дитячого досвіду є роман «Вовк» Саші Станішеча, у якому порушується тема булінгу та її впливу на формування ідентичності дитини.

У романі Саші Станішеча простежується виразна модель шкільного булінгу, структурована відповідно до типових соціальних ролей, які беруть участь у цьому явищі. М. Шефер та Г. Леч розрізняють такі групи учасників булінгу як-от: жертва (12%), кривдник/булер (8%), підбурювачі булера (20%), асистенти булера (7%), захисники жертви (17%), пасивні спостерігачі (24%), решті учасників видається важко присвоїти певну роль або ж вони виконують декілька ролей [3, с. 716].

Серед персонажів роману «Вовк» наявні як жертва цькування, так і булер з його асистентами, захисники жертви та пасивні спостерігачі. Розглянемо кожен структурну складову булінгу у романі, її роль та динаміку розвитку.

Тринадцятирічний Кемі ненавидить літні табори, особливо ті, що розташовані у лісі. Його ставлення до природи можна охарактеризувати одним реченням: «Я не терплю природи!» (*Ich lehne die Natur ab!*) [16, С. 28] (тут і далі переклад мій – О. Д.). Проте незважаючи на це, його мати все ж записує його до одного із таких таборів, адже вважає, що Кемі піде на користь проведений час із однокласниками. Сам він переконаний, що «майже усі з класу йому байдужі» (*Fast aller aus meiner Klasse sind mir komplett egal*) [16, С. 12], а його «клас знає його досить добре, щоб ігнорувати» (*Meine Klasse kennt mich tatsächlich gut genug, um mich zu ignorieren*) [16, С. 28]. Отже, вже з перших сторінок роману стає зрозумілим, що головний герой не має друзів серед однокласників, які вважають, що він лише вміє скаржитися і ніколи не хоче щось робити (*Meine Reputation ist die von einem, der sich gern beschwert und der gern keine Lust auf Nichts hat*) [16, С. 29], є впертим одинаком та не таким, як усі (*Außenseiter*). Він любить читати, охоче спілкується з дорослими на «дорослі» теми, що й відрізняє його від однолітків (*Und ich habe fast immer Lust auf ein Buch oder ein Gespräch über die Börse, was beides fast nur mit Erwachsenen zu haben ist*) [16, С. 29]. Хоча на початку твору створюється враження, що саме Кемі стане жертвою булінгу, подальший розвиток подій спростовує це припущення. У третьому розділі роману з'являється новий персонаж – Йорг.

За результатами дослідження, основними приводами для булінгу є зовнішність, особливості поведінки, світогляд, відмінний від думки інших, уподобання чи хобі [6]. Також жертвами шкільного булінгу стають учні, які мають певні фізичні вади (носять окуляри, брекетти, погано чують тощо), яким важко дається навчання, діти, які належать до соціально вразливих груп (з неблагополучних сімей, з небагатих родин, професії батьків є непрестижними).

Саша Станішеч у романі «Вовк» зосереджується на ustalених формах шкільного булінгу та типових мотивах, що зумовлюють його виникнення. Автор виразно окреслює образ типового об'єкта шкільного булінгу – Йорга, наділяючи його характерними рисами, властивими жертвам цькування.

«Йорг – просто один з тих хлопців, яких знає кожен. Той, хто відрізняється від інших...» (*Jörg ist halt so einer, kennt jeder. Einer, der anders ist...*) [16, S. 34]. Для зображення цієї відмінності Йорга від інших дітей Саша Станіщеч обирає «типові» причини для булінгу. Так, наприклад, Йорг має ім'я, яке серед молоді Німеччини вважається некрутим і старомодним. Проте, на думку Кемі, «щоб бути крутим та цікавим, потрібно казати або робити щось круте та цікаве. І тоді буде байдуже, як тебе звати» (*Cool und interessant bist du, wenn du Cooles und Interessantes sagst oder tust. Dann ist auch egal, wie du heißt*) [16, S. 23]. Із Йоргом, однак, так не працює, адже «байдуже, як його звати. Що б він не робив, усі вважають його нецікавим та некласним» (*Der könnte heißen, wie er will. Die meisten fänden trotzdem alles was, er abliefern uninteressant und uncool*) [16, S. 23]. На додачу до старомодного імені, Йорг уживає ще й застарілі слова, які сучасна молодь уже не використовує, наприклад: «*Pustekuchen*», «*Ich wasche mir kurz die Pfoten*», «*Alles paletti!*», «*Sag nicht Schneekönig!*» [16]. Наступною, досить типовою підставою для булінгу стає особливість зовнішності Йорга – зокрема, його величезні вуха. Одним із проявів соціального неприйняття постає й захоплення Йорга пішим туризмом, яке, попри його щире захоплення, сприймається як неактуальне або немодне серед ровесників.

Йорг не має друзів: «на перервах їсть свій бутерброд на самоті, ні з ким не зустрічається після школи і ніхто не хоче мати з ним справ» (*Es ist so: Mit Jörg will so gut wie niemand etwas zu tun haben. Jörg verbringt seine Pausen allein mit seinem Brot. Mit Jörg verabredet sich niemand nach der Schule*) [16, S. 33]. Він обережний і сконцентрований, постійно перебуває у русі, у пошуку чогось нового та цікавого для нього, він залюбки проводить час наодинці. Йорг спокійний, неконфліктний, акуратний та охайний. Він не переймається тим, що і як він говорить, його не хвилює, що при цьому думають про нього інші. Саме така поведінка, на думку Кемі, і тригерить його кривдників – Марко та близнюків Дрешко (*Vor sich selbst muss er nicht auf der Hut sein, nicht aufpassen, was er sagt oder tut. Das ist vielleicht, was Marko und seine Jungs triggert*) [16, S. 40].

Образ Йорга у романі є статичним: протягом усього нарративу персонаж майже не зазнає внутрішньої трансформації. Складається враження, що хлопець приймає нав'язану йому роль жертви. На словесні й поведінкові прояви агресії з боку Марко та близнюків Дрешко Йорг, як правило, реагує мовчанкою, лише зіщулюючись від образи. Попри численні неприємні ситуації, ініційовані Марко, герой не втрачає внутрішнього балансу: він продовжує отримувати задоволення від перебування в таборі, спілкування з природою та часу, проведеного на самоті. Навіть у сцені, де Марко переслідує його на мотузковій доріжці, Йорг виявляє доброзичливість і допомагає кривдникові зняти спорядження.

Дані дослідження Дана Ольвеуса свідчать, що «в більшості випадків жертву цькує група з двох-трьох учнів» [1, р. 9-10]. Цю модель соціальної динаміки шкільного булінгу відтворено і в романі «Вовк» Саші Станіщеч, де ключову роль булера виконує Марко, а близнюки Дрешко виступають його підбурювачами або асистентами. Ймовірними причинами цькування слугують уже згадані типові чинники, пов'язані з зовнішністю, інтересами та соціальною неадаптованістю жертви.

Автор чітко дотримується класичних ознак булінгу як систематичного та навмисного переслідування, зображуючи низку

характерних конфліктних ситуацій. Зокрема, Марко перебиває Йорга під час спроб висловитися, шепоче йому щось образливе на вухо. Крім того, агресор знищує малюнок Йорга, а разом із близнюками малює карикатуру на нього, акцентуючи на його непропорційно великих вухах. Імовірно, ця ж група конфіскує Йоргів рюкзак, що призводить до втрати значків, які мали для нього особливу емоційну цінність (на що вказує опосередковано оповідач Кемі). Упродовж нарративу також згадується сцена, в якій близнюки привласнюють Йоргову порцію каші, а Марко дарує йому мертвого метелика, навмисно апелюючи до його любові до природи з метою викликати негативні емоції.

Таким чином, структура цькування в романі відповідає описаній у наукових дослідженнях моделі, а прояви агресії мають системний і психологічно вмотивований характер.

У романі також представлено фігуру захисника жертви булінгу – цю роль виконує другорядний персонаж, дівчинка на ім'я Беніша. У сцені, коли близнюки Дрешко забирають у Йорга порцію каші, а один із них – Дрешко І – з'їдає її, Беніша проявляє активну позицію та звертається по допомогу до вожатих табору. Попри те, що автор не приділяє значної уваги характеристиці чи розвитку цього персонажа, саме її вчинок ілюструє приклад відкритого спротиву булінговій поведінці.

Цей епізод виконує також важливу сюжетну функцію, адже контрастує з поведінкою головного героя – Кемі, який спочатку виступає в ролі пасивного спостерігача. Згодом, однак, його позиція змінюється: він поступово переходить до активного захисту Йорга, що свідчить про динамічний розвиток персонажа та становлення його моральної позиції.

Розглянемо детальніше шлях Кемі від пасивного спостерігача до активного захисника жертви булінгу. М. Шефер та Г. Леч стверджують: «У той час як одні допомагають жертві (захисники), тобто діють від її імені у надзвичайній ситуації, інші наполегливо продовжують нічого не робити (пасивні спостерігачі). Вони стоять поруч з жертвою і не діють, відвертаються «від ситуації», здаються відстороненими. ...Пасивні спостерігачі готові допомогти, але лише опосередковано і, особливо, якщо людина, яку потрібно захистити, є другом» [3, S. 722].

На початку роману Кемі та Йорг не мають дружніх стосунків і, окрім спільної риси «іншості», їх майже нічого не об'єднує. У таборі їх поселяють до однієї кімнати, оскільки жоден із решти підлітків не виявляє бажання жити з кимось із них. Кемі вирізняється спостережливістю та з досвіду шкільного життя усвідомлює, що Йорг і у таборі може стати жертвою булінгу з боку Марко та близнюків Дрешко, адже подібні ситуації вже траплялися раніше у школі. Проте саме перебування у таборі стає для Кемі точкою перелому: у нього поступово виникає внутрішнє прагнення захистити Йорга. У перші моменти цькування Кемі залишається пасивним спостерігачем. Він рефлексує над тим, що правильним вчинком було б втрутитися: «*Sich wieder zwischen Marko und Jörg zu bringen wäre das Richtige*» [16, S. 49], однак навіть із чітким усвідомленням моральної необхідності дії він не переходить до активного спротиву.

Спостерігаючи за Йоргом, Кемі починає усвідомлювати потенціал для дружби між ними. Його уявлення про можливу близькість формуються у внутрішніх монологів і фантазіях, що свідчить про поступову зміну його ставлення до Йорга: «Йорг говорив би більше, був би сміливішим. Він би організував союзників. Разом сильніші, чи не так? ... Ми були б друзями-аутсайдерами, а не просто випадковими сусідами по куренню»

(*Jörg würde mehr reden, wäre mutiger. Er würde sich Verbündete organisieren. Gemeinsam ist man stärker, oder?... Wir würden Außenseiterfreunde sein und nicht nur zufällig Hüttenmitbewohner*) [16, S. 68]. Ці роздуми свідчать про перехід героя від позиції стороннього спостерігача до активного морального зростання й формування емпатійного зв'язку з Йоргом.

У сцені з мертвим метеликом, спостерігаючи за реакцією Йорга, Кемі переживає емоційне напруження: він відчуває комок у горлі, виникає потреба підтримати та втішити однокласника. Проте, попри внутрішнє прагнення до дії, герой знову не наважується втрутитися. Саме після таких ситуацій, пов'язаних із очевидною несправедливістю, у наративі з'являється символічний образ Вовка (*Der Wolf ist groß, der Wolf ist schlank, der Wolf ist grau. Der Wolf leckt sich über die Schnauze. Guckt aus gelben Augen. Der Wolf atmet über eine Atemrassel*) [16, S. 69]. Цей персонаж спочатку постає як фігура за вікном, однак із кожною появою він дедалі більше наближається до Кемі, який ще не розуміє, чого прагне Вовк.

Вовк виконує функцію символу внутрішнього страху головного героя – передусім страху захистити іншого, страху стати на бік скривдженого та, як наслідок, самому стати жертвою булінгу (*Gäbe es Jörg nicht, wäre wahrscheinlich ich das Opfer*) [16, S. 111]. Його образ відображає психологічний конфлікт персонажа, уособлюючи внутрішню боротьбу між моральним обов'язком і прагненням уникнути небезпеки.

Перші спроби Кемі перейти від пасивного спостереження до активного захисту Йорга виникають у момент, коли він усвідомлює реальну загрозу фізичного насильства з боку Марко. Особливо небезпечною є ситуація на мотузковій доріжці, де Марко переслідує Йорга, що може призвести до травматичних наслідків. У цій сцені Кемі демонструє зростаючу відповідальність: він не залишає Йорга наодинці з агресором, свідомо затримує інструктора, ставлячи безглузді запитання, аби той не пішов, а також звертається до вожатого Пітріча з проханням наглядати за другом.

Проте, незважаючи на ці дії, Кемі все ще не здатен чітко окреслити проблему дорослим і схильний знецінювати власні зусилля. Він рефлексує над своєю поведінкою, оцінюючи її як вияв слабкості: «Я боягуз, і рішення мої боягузливі» (*Ich bin feige, und meine Lösungen sind feige*) [16, S. 112]. Це свідчить про внутрішній конфлікт персонажа, який, хоча й наближається до морального вибору, ще не готовий до повної відповідальності за активну позицію спротиву.

Для Кемі, який тривалий час залишається пасивним спостерігачем, розпочати розмову про труднощі, з якими зіштовхується Йорг, є надзвичайно складно, йому важко підібрати відповідні слова підтримки. У сцені з втраченими значками та забрудненим рюкзаком герой переживає сильне почуття гніву – як на кривдників Йорга, так і на самого себе через усвідомлення власної бездіяльності: він розуміє, що мав би втрутитися, сказати щось, однак продовжує мовчати (*Eine Wut jetzt: hier drinn.... Eine Wut auf alles, auf mich, auf alles. ...Ich sollte etwas sagen, etwas tun, sollte ihm helfen. Ich schweige...*) [16, S. 150]. Втім, саме після того, як Йорг зізнається, що також бачить Вовка, Кемі здійснює перші спроби відверто поговорити з другом і надати йому підтримку.

Образ Вовка постає перед Кемі шість разів, що підкреслює його символічне значення як втілення страху, тривоги та внутрішніх конфліктів. Однак під кінець оповіді, після емоційного

вибуху Йорга, характер цієї постаті змінюється: Вовк більше не сприймається як загроза, натомість він набуває рис захисника. Це особливо виразно проявляється в епізоді, коли Йорг дозволяє Вовкові увійти: «Вовк дряпається у двері. Йорг встає і пускає його. Вовк лягає поруч із ліжком і спостерігає за нами» (*Der Wolf kratzt an der Tür. Jörg steht auf und lässt ihn herein. Der Wolf legt sich neben das Bett und wacht über uns*) [16, S. 170]. Така трансформація образу демонструє важливий етап внутрішнього прийняття та солідарності між персонажами.

Кемі продовжує уважно стежити за Йоргом, виявляючи пильність та емпатію. Попри те, що його дії не набувають радикального характеру – він відкрито не протистоїть Марко та близнюкам Дрешко, не вдається до активної боротьби за справедливість, – поступова зміна в його поведінці є очевидною. Можна з упевненістю стверджувати, що образ Кемі є динамічним: упродовж розвитку сюжету він дедалі більше переймає на себе функцію захисника, стає на бік скривдженого та починає виконувати роль справжнього друга.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тема булінгу, відображена у дитячій і підлітковій літературі, відіграє важливу соціально-виховну функцію, оскільки дає змогу юному читачеві осмислити складні соціальні ситуації, з якими він може зіштовхнутися у повсякденному житті. Роман «Вовк» Саші Станішеча є прикладом якісного художнього осмислення феномену булінгу, в якому представлено типову структуру ролей учасників булінгу, психологічну мотивацію персонажів та еволюцію моральної позиції головного героя. Аналіз динаміки розвитку образу Кемі підтверджує, що літературний текст може бути ефективним інструментом у формуванні емпатії, відповідальності та здатності до морального вибору в підлітків. Символічний образ Вовка виконує важливу функцію: він візуалізує внутрішній конфлікт героя, слугує провідником у процесі самопізнання та моральної трансформації. Залучення німецькомовних творів, які поки не перекладені українською мовою, є перспективним напрямом для подальших досліджень у галузі літературознавства, педагогіки та перекладознавства. Досвід аналізу подібних текстів може бути використаний в освітньому процесі.

Література:

1. Olweus Dan. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. John Wiley & Sons, 2013. 160 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=0Fz1jD9paoQC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення 17.06.2025).
2. Kasper Horst, Heinzelmann-Arnold Irene. Schülermobbing – tun wir was dagegen!: Klasse 5-13. Smob-Fragebogen mit Anleitung und Auswertungshilfe. AOL-Verlag, 2008. 48 S.
3. Schäfer Mechthild, Letsch Hannes. Mobbing im Schulkontext. *Entwicklungspsychologie* / hg. von W. Schneider, U. Lindenberger. 2018. S. 713-727.
4. Загалик Г.М., Войцеховська О.В. Шувар Н.М. Булери та жертви булінгу як соціально-психологічна проблема безпеки особистості в освітньому просторі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки*. 2018. Вип. 1(2). С. 124-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_1%282%29_24 (дата звернення 17.06.2025).
5. Богдан В. Проблема шкільного булінгу серед підлітків. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2019. Вип. 9. С. 212-219. URL: <https://drive.google.com/file/d/18G8pmG3HAK5f4oIs2rlz4d9vYwmFFAs4/view> (дата звернення 17.06.2025).

6. Причини булінгу: результати масштабного дослідження в українських школах. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinhu-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukrainskykh-shkolakh> (дата звернення 17.06.2025).
7. Daubert Hannelore. Gewalt unter Schülern. Ein neuer Blick auf ein bekanntes Thema. *Praxis Deutsch*. 2000. Jg. 27, 162/2000, S. 45-49.
8. Dawidowski Christian. Gegenwartsliteratur und Postmoderne im Literaturunterricht. Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2014. 222 S.
9. Hendryk Ewa. Zum Thema Cyber-Mobbing in der zeitgenössischen deutschen Jugendliteratur. *Colloquia Germanica Stetinensia*. 2020. № 29. S. 113-129. DOI: <https://doi.org/10.18276/cgs.2020.29-06>
10. Mikota Jana. Gewalt in der Kinder- und Jugendliteratur. *Alliteratus* : веб-сайт. URL: http://www.alliteratus.com/pdf/ges_gew_gewalt.pdf (дата звернення 18.06.2025).
11. Patzer Georg. Ein Wolf im Ferienlager. Saša Stanišić erzählt in seinem mehrfach ausgezeichneten Kinderbuch „Wolf“ von Ausgrenzung und Schikane, Mut und Freundschaft. *Literaturkritik.de* : веб-сайт. URL: <https://literaturkritik.de/patzer-stanisic-ein-wolf-im-ferienlager,31115.html> (дата звернення 19.06.2025).
12. Eicks Frederik. Warum hast du so gelbe Augen? *LITLOG. Göttinger eMagazin für Literatur-Kultur-Wissenschaft* : веб-сайт. URL: <https://www.litlog.de/warum-hast-du-so-gelbe-augen/> (дата звернення 19.06.2025).
13. Wanner Andrea. Außenseiter trifft Außenseiter. *Titel. Kulturmagazin* : веб-сайт. URL: <https://titel-kulturmagazin.net/2023/05/01/jugendbuch-sasa-stanisic-wolf/> (дата звернення 19.06.2025).
14. Mikota Jana. Epische Texte 1: Kinderroman. *Handbuch Kinder- und Jugendliteratur* / hg. von Tobias Kurwinkel, Philipp Schmerheim. J. B. Metzler Verlag. 2020. S. 153-165.
15. Gansel Carsten. Moderne Kinder- und Jugendliteratur. Vorschläge für einen kompetenzorientierten Unterricht. Cornelsen Vlg Scriptor, 2016. 208 S.
16. Stanišić Saša. Wolf. München : Carlsen Verlag. 2023. 192 S.

Dobrynychuk O. The artistic representation of bullying in Saša Stanišić's novel "Wolf"

Summary. The article examines the artistic representation of the phenomenon of bullying in contemporary German-

language children's and youth literature on the example of Sasha Stanišić's novel «Wolf». The novel «Wolf» by Sasha Stanišić is considered as an example of problem-oriented children's literature that can influence the child's worldview and serve as a tool for preventing bullying. The study focuses on the analysis of the structural roles of bullying within the fictional narrative and the transformation of the protagonist Kemi's image, who goes from a passive observer to a defender of the victim of bullying. Attention is drawn to the peculiarities of character building, motivation and the influence of the artistic image of the Wolf as a symbol of inner fear and moral transformation of the protagonist. In addition, the author analyses the relationship between images and moral dilemmas that arise in situations of violence, and examines the dynamics of character development.

Particular attention is paid to the symbolic dimension of the text: the image of the Wolf appears as a visualisation of the hero's internal struggle, his doubts, fears and moral shifts. Through the prism of this image, the reader gets access to the deep psychological processes that accompany a child under psychological pressure. At the end of the novel, the Wolf transforms from a threat into a protector, symbolising acceptance, overcoming fear, and solidarity.

The novel «Wolf» by Sasha Stanišić demonstrates the potential of contemporary children's literature as an educational resource that not only informs about the problem but also forms values, develops the ability to self-reflect, analyse behaviour and understand moral choices. Such literature is an important link in the educational process, contributing to the social formation of the individual. On the example of the analysed work, it is proved that literature, in particular children's and youth literature, plays an important role in the formation of moral and ethical guidelines, helps to understand and comprehend difficult life situations through the prism of artistic experience.

Key words: bullying, structure of bullying, role, passive observer, contemporary German-language literature, children's novel, symbol, moral and ethical guidelines.